

Warszawa, 7 lipca 2022 r.

ALARM DLA MAŁYCH SKLEPÓW!

Stanowisko Instytutu Staszica w sprawie wprowadzenia systemu kaucyjnego dla opakowań plastikowych, szklanych i puszek

Instytut Staszica przeanalizował zapowiedzi dotyczące ustawy wprowadzającej system kaucyjny dla opakowań plastikowych, a także szklanych wielokrotnego i jednorazowego użytku. Instytut pozytywnie ocenia projekt objęcia systemem kaucyjnym opakowań plastikowych czy metalowych dla napojów (butelki PET, puszki) jako tych surowców, które ze względu na specyfikę (małą masę, możliwość zgniatania) mogą być przyjmowane przez automaty w większości sklepów lub mogą być przez nie zbierane manualnie. Dodatkowo to one właśnie w ogromnym stopniu zanieczyszczają nasze ulice i środowisko – ich zbiórka i recykling są więc korzystne społecznie i ekologicznie, a także realnie organizacyjnie. W zapowiedzi Ministerstwa Klimatu i Środowiska pojawiła się informacja, że planowany system ma objąć również butelki szklane jednorazowego użytku. Instytut wskazuje na ryzyka obciążenia handlu detalicznego kwestią odbioru opakowań szklanych. O ile system odbioru opakowań wielorazowych (już teraz objętych kaucją) działa bardzo efektywnie, o tyle objęcie nim także szklanych opakowań

jednorazowych będzie ogromnym – by nie rzec śmiertelnym – obciążeniem dla małych polskich sklepów, które wciąż stanowią dominujący segment w polskim handlu.

Na polski rynek trafia rocznie ok. 5,5 mln ton opakowań. W podziale na surowiec wygląda to następująco – 985 tys. ton opakowań z tworzyw sztucznych, 91,5 tys. ton aluminium, 153 tys. ze stali i blachy stalowej, 1,9 mln ton z papieru i tektury oraz 1,2 mln ton opakowań ze szkła i tyle samo z materiałów naturalnych, w tym drewna.¹

Według Polskiego Instytutu Ekonomicznego **polaki konsument zużywa średnio ok. 160 kg opakowań rocznie.** Tymczasem w przypadku mieszkańców pozostałych państw Unii Europejskiej jest to ok. 180 kg. I choć u nas ten odsetek jest niższy o 20 kg, to jednak w ostatnich latach zużycie opakowań w Polsce rosło dynamicznie, o blisko 12 proc. w skali roku – podkreśla Instytut².

Plastik i puszki – prosty sposób na czyste miasta

Patrząc na wymogi prawne, obecne poziomy recyklingu oraz specyfikę struktury polskiego handlu – **z pewnością trzeba zająć się opakowaniami plastikowymi i to te opakowania przede wszystkim powinny znaleźć się w depozycie.** Dzięki temu producenci napojów będą mogli wypełnić swoje obowiązki w zakresie uzyskania odpowiednich poziomów zbiórki i recyklingu oraz udziału surowca wtórnego w opakowaniach plastikowych od napojów, a Polska będzie odprowadzała niższe opłaty do Brukseli.

Takie podejście uzasadniają też poziomy recyklingu dla poszczególnych opakowań, które są w Polsce obecnie osiągame. Poziom recyklingu opakowań z tworzyw sztucznych w 2018 r. kształtował się na poziomie 35,2%³. W tym czasie na rynek wprowadzono ok. 985 tys. ton opakowań z tworzyw sztucznych, z których nieco ponad 346 tys. ton zostało poddane recyklingowi. Zgodnie dyrektywą 2018/852 z 30 maja 2018 r. Polska będzie musiała osiągać do 31 grudnia 2025 r. wielkości na poziomie 50% w odniesieniu do tworzyw sztucznych.

Nawet pobieżna obserwacja naszych ulic czy parków pokazuje, że to właśnie puszki i opakowania plastikowe w głównej mierze zaśmiecają nasze otoczenie i to nimi właśnie należy zająć się pierwszej kolejności. Poza tym są one lekkie, łatwe do zebrania i nie

¹http://jagiellonski.pl/files/other/Rozszerzona_odpowiedzialnoYY_producenta_w_sektorze_gospodarki_odpadami_-_RAPORT_II.pdf

² Tygodnik Gospodarczy, Polski Instytut Ekonomiczny, styczeń 2020 r. oaz <https://pie.net.pl/wp-content/uploads/2020/09/PIE-Zalew-smieci.pdf>

³ Raport Instytutu Jagiellońskiego pt. „Rozszerzona odpowiedzialność producenta w sektorze gospodarki odpadami”, czerwiec 2020 r.

będą stanowić utrudnienia dla małych sklepów. Wprowadzenie do depozytu tylko tych opakowań z pewnością obniży koszt całego systemu. Będzie to też więc uzasadnione ekonomicznie.

Szkło zatka system, czyli lepsze jest wrogiem dobrego

Trzeba stwierdzić, iż **polski system zbiórki opakowań szklanych już w tej chwili działa bardzo dobrze w przypadku opakowań wielorazowych** (czyli już teraz objętych kaucją). Biorąc pod uwagę specyfikę rynku polskiego oraz efekty jego działania, system ten wydaje się dobrym rozwiązaniem dla wspomnianych opakowań. Jego efektywność sięga 90-92%. Oznacza to, że zaledwie 8-10% butelek szklanych wielokrotnego użytku jest traconych rocznie w rynku, co przekłada się na wprowadzanie w tym okresie na rynek zaledwie około 100 tys. ton szkła (dane: Związek Pracodawców Przemysłu Piwowarskiego – Browary Polskie).⁴

Jednocześnie trzeba podkreślić, że **w obecnym systemie także jednorazowe opakowania szklane zbierane są z bardzo wysoką skutecznością**. Według danych Europejskiej Organizacji Opakowań Szklanych, w Polsce z roku na rok wzrasta poziom recyklingu opakowań szklanych, co jest bardzo dobrą prognozą na przyszłość (2016 r. 53%, 2017 r. 62,5%). Obecnie już około 70% opakowań szklanych w Polsce poddanych jest recyklingowi, a to jest optymistyczną przesłanką do spełnienia wymagań Unii Europejskiej, a zatem aby osiągnąć pełny poziom 70% w 2025 roku. Słuczka szklana jest ważnym surowcem wtórnym. Szkło, w odróżnieniu od np. plastiku, można przetwarzać nieskończoną ilość razy, także na kolejne opakowania do produktów spożywczych. Recykling szkła w 2019 roku w Polsce osiągnął rekordowy poziom 67% (wzrost z 63%, w 2018 r.). W bieżącym roku planowane jest osiągnięcie poziomu 70% recyklingu odpadów szklanych w Polsce. Obecny wysoki poziom recyklingu opakowań szklanych został osiągnięty dzięki skutecznym systemom segregacji w poszczególnych gminach. **W krajach europejskich, w których osiągnane są najwyższe poziomy recyklingu szkła, nie zostały wprowadzone systemy kaucyjne dla tego surowca (Szwecja – recykling szkła na poziomie 99%, Norwegia – 98%, Belgia - 98%, Włochy – 87%, Hiszpania - 80%, Bułgaria – 78%).**

Instytut podkreśla natomiast iż włączenie opakowań szklanych jednorazowych do systemu kaucyjnego będzie ogromnym by nie rzec zabójczym obciążeniem dla małego

⁴ Raport PFPŻ i ZPPP – Browary Polskie pt. „Reforma systemu zagospodarowania odpadów. Stanowisko organizacji producenckich”, 2020 r.; <https://portalkomunalny.pl/przedsiębiorcy-chca-rop-razem-z-systemem-depozytowo-kaucyjnym-411140/>

handlu detalicznego a jednocześnie nie poprawi w sposób znaczący finalnego wolumenu zbieranych opakowań – będzie się bowiem kanibalizował z istniejącymi już systemami gminnymi (pojemniki na szkło).

Zagrożenie dla małych, polskich sklepów

Pandemia COVID-19 wywindowała udziały handlu internetowego kosztem tradycyjnego. Popularność zakupów online przełożyła się na spadek zakupów stacjonarnych, a w konsekwencji na zamknięcie w 2022 r. największej liczby sklepów od 5 lat. W postpandemicznym otoczeniu rynkowym najszybciej znikają sklepy ogólnospożywcze. Rosnąca inflacja, która zmusza konsumentów do ograniczania wydatków w domowych budżetach, zaostrza sytuację w gospodarce i ogranicza konkurencyjność wielu różnych branż. Wprowadzone regulacje prawne, jak i te planowane w najbliższym czasie, mogą jeszcze bardziej pogorszyć nastroje na rynku.

Struktura polskiego handlu jest unikalna. Jak podkreśla rynek, 40% sprzedaży odbywa się tradycyjnym kanałem, który stanowią małe i średnie placówki. Ich powierzchnia handlowa jest ściśle ograniczona i w pełni zagospodarowana. Dlatego punkty te nie będą miały możliwości wyodrębnienia dodatkowej przestrzeni magazynowej, na potrzeby skupu np. jednorazowych butelek szklanych. Z frakcją puszek czy butelek PET łatwo można sobie poradzić – opakowania dają się łatwo zgnieść, dlatego nie powinny zajmować zbyt wiele miejsca.

Gabarytowo opakowania szklane są także mniej komfortowe nie tylko na etapie magazynowania, ale również transportu i całej logistyki. Jeśli mowa o wygodzie, to sukces systemu kaucyjnego zależy od zaangażowania samych konsumentów. Trudno oczekiwać, by byli zainteresowani odnośniami do sklepów – nierzadko oddalonych o kilkaset metrów, nie wspominając o większych odległościach – czyli systematycznego zwrotu wielkogabarytowych opakowań szklanych. Nawet zachęta w postaci zwrotu równowartości kaucji, może nie być wystarczającym argumentem, by zebrać satysfakcjonujące poziomy tego surowca. Przy okazji gromadzenia opakowań szklanych trzeba wziąć pod uwagę także kwestie związane z BHP. Ewentualna stłuczka lub szkło oszczerbione może być zagrożeniem dla konsumentów, ale także personelu sklepów.

Z powodu wygody, objęcie szkła kaucją może skłonić wielu konsumentów do zakupu opakowań plastikowych. Przewrotnie, spowoduje to odwrócenie trendu – ekologiczny, cyrkularny segment dla opakowań szklanych zostanie wyparty przez zakupy produktów opakowanych w plastik. Takie wnioski płyną z analizy rozwiązań wdrożonych w

państwach UE. Przykładowo w Niemczech objęcie szkła depozytem spowodowało spadek użytkowania butelek szklanych z 80% do poziomu 50%.

Obligatoryjnie do udziału w systemie kaucyjnym mają być włączone placówki średnio- i wielkopowierzchniowe. Każdy sklep o powierzchni handlowej od 100 m kw. (analizowane jest też podwyższenie tego progu – Polska Izba Handlu opowiada się na progu 500 m kw.) będzie zobowiązany do odbierania przynoszonych przez klientów pustych opakowań objętych systemem kaucyjnym oraz do wypłacenia klientowi kaucji. Pozostałe, mniejsze jednostki handlowe będą mogły odbierać te opakowania oraz zwracać kaucję na zasadzie dobrowolności. Wszystkie placówki handlowe będą jednak zobowiązane do pobierania kaucji. System ma być przyjazny dla klienta, dlatego zrezygnowano z konieczności okazywania dowodu zakupu towaru w postaci paragonu.

Dodatkowo trzeba podkreślić, iż nadmierne obciążenie systemu może zepsuć efekty tego co już działa dobrze i można to łatwo poprawić poprzez np. edukację. Objęcie szkła jednorazowego depozytem przyczynia się do pogorszenia sytuacji lokalnych systemów zbiórki. Skutkuje to nawet zmniejszeniem ogólnego poziomu recyklingu. W praktyce nie pomaga to, np. samorządom, obniżyć cen, zmniejszyć częstotliwości opróżniania pojemników, czy obniżyć opłat dla mieszkańców (tylko niewielka ilość opakowań ze szkła „wychodzi” z systemu). Wpływ środowiskowy systemów depozytowych jest wątpliwy dla surowców, które mogą być łatwo zebrane w inny sposób, np. szkła - dodatkowy transport vs niewielki przyrost recyklingu. Rozdrobnienie i specjalne etykiety utrudniają recykling i powodują straty szkła do recyklingu (do 30%). Nowoczesne instalacje w Polsce umożliwiają oczyszczenie i recykling całości szkła zbieranego w pojemnikach za pomocą systemów gminnych. Pokazują to także doświadczenia innych krajów: najwyższe poziomy recyklingu szkła charakteryzują kraje, w których funkcjonują wyłącznie systemy selektywnego zbierania szkła oparte o pojemniki (w tym kraje będące od kilku lat „na podium” – Belgię, Słowenię i Luksemburg). Korzystają one tylko z ROP.

System pojemnikowy – najbardziej efektywny

W ocenie organizacji reprezentującej producentów frakcji szklanych, Związku Pracodawców „Polskie Szkło”, dla recyklingu szkła najbardziej efektywne są lokalne systemy pojemnikowe, współfinansowane poprzez Rozszerzoną Odpowiedzialność Producenta. W Polsce, według danych Europejskiej Organizacji Opakowań Szklanych, rok do roku wzrasta poziom recyklingu opakowań szklanych. Obecnie już około 70%

opakowań tego typu poddanych jest recyklingowi. Dla szkła jednorazowego system kaucyjny będzie zatem mało efektywny i najbardziej kosztowny.

W Europie tylko 3,1% szkła trafiającego na rynek jest objęte systemami depozytowymi. Przykładowo, na Litwie w 2019 r. zebrano w ten sposób tylko 8 800 ton opakowań ze szkła. Dlatego, zdaniem ekspertów Instytutu Staszica, **przy włączeniu w system kaucyjny w sklepach opakowań plastikowych i puszek – z jednej strony najbardziej zanieczyszczających, zaśmiecających środowisko, a z drugiej łatwych do zebrania i przechowania – należy zastosować odrębną metodę dla opakowań szklanych jednorazowego użytku. Trzeba pozostawić dotychczasowy system kaucyjny dla opakowań zwrotnych, zaś opakowania szklane bezzwrotne zbierać w systemie innym, niż sklepowe butelkomaty** –poprzez systemy samorządowe, które już z powodzeniem działają, albo też umożliwić im realizację kaucji. W przeciwnym wypadku obligatoryjne zbieranie wszelkich opakowań szklanych przez małe sklepy spowoduje błyskawiczne zatkanie systemu bądź jego dysfunkcjonalność. Klientom nie będzie się opłacało nosić opakowań do dużych sklepów, a to podważy sens całego systemu oraz jego walor społeczny i edukacyjny.

Włączenie butelek szklanych jednorazowych do systemu kaucyjnego nie spowoduje wzrostu efektywności zbiórki stłuczki szklanej, a doprowadzi do działania dwóch równoległych systemów zbiórki: gminnego, który nadal będzie zbierał opakowania szklane np. słoiki i kaucyjnego, który będzie zbierał opakowania szklane po napojach. Jest jednak pewne, że znaczna większość konsumentów nie zwróci opakowań po napojach do sklepu z uwagi za zbyt małą zachętę w postaci kaucji oraz utrudnienia z tym związane. Będą działać więc równocześnie dla tej samej frakcji – dwa systemy, co będzie generowało dodatkowe koszty. System kaucyjny powinien służyć zbiórce frakcji, dla których zbiórka pojemnikowa nie jest skuteczna, jak. np. butelki plastikowe. Zdaniem Instytutu skutecznie dziś działający system pojemnikowy dla szkła powinien być wspierany i rozwijany, poprzez zwiększanie jego efektywności, przy obniżaniu kosztów prowadzenia oraz edukację społeczną.

* * *

Instytut Staszica to niezależny think-tank, zajmujący się kwestiami społecznymi w kontekście zrównoważonego rozwoju. W gronie współpracowników IS znajdują się publicyści, wykładowcy akademicy, eksperci. Prezesem Instytutu jest dr hab. Agnieszka Domańska.